

**Belgische Kamer  
van Volksvertegenwoordigers**

GEWONE ZITTING 1997 - 1998 (\*)

13 JULI 1998

**WETSVOORSTEL**

**tot wijziging, wat het strafbeding  
en de moratoire interest betreft,  
van het Burgerlijk Wetboek**

**VERSLAG**

**NAMENS DE COMMISSIE BELAST MET DE  
PROBLEMEN INZAKE HANDELS- EN  
ECONOMISCH RECHT (1)**

**UITGEBRACHT DOOR  
DE HEER PIERRE LANO**

- (1) Samenstelling van de commissie :  
Voorzitter : de heer van den Abeelen (M.)

| A. — Vaste leden                                                      | B. — Plaatsvervangers                                     |
|-----------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|
| C.V.P. HH. Vandeurzen,<br>Van Overberghe,<br>Verherstraeten, Willems, | H. De Clerck, Mevr. D'Hondt,<br>HH. Didden, Pieters, N.   |
| P.S. HH. Giet, Toussaint, N.,                                         | HH. Canon, Demotte, N., N.,                               |
| V.L.D. HH. Lano, Van Belle,<br>van den Abeelen,                       | HH. Desimpel, Huts, Versnick,<br>Verwilghen,              |
| S.P. HH. Landuyt,<br>Vandenbossche,                                   | HH. Delathouwer, Vande Lanotte,<br>Van der Maelen,        |
| P.R.L.- HH. Hotermans, Simonet,                                       | H. Barzin, Mevr. Cornet,<br>F.D.F. H. Vandenhautte,       |
| P.S.C. Mevr. Cahay-André.                                             | HH. Fournaux, Mairesse,                                   |
| V.B. H. Sevenhans,<br>Agalev/H. J.-P. Viseur<br>Ecolo                 | Mevr. Colen, H. Laeremans,<br>HH. Deleuze, Van Dienderen. |

*Zie:*

**- 1373 - 97 / 98:**

- N° 1: Wetsvoorstel van de h. L. Willems.
- N°s 2 en 3 : Amendementen.

*Zie ook :*

- N° 5 : Tekst aangenomen door de commissie.

(\*) Vierde zitting van de 49<sup>ste</sup> zittingsperiode

**Chambre des Représentants  
de Belgique**

SESSION ORDINAIRE 1997 - 1998 (\*)

13 JUILLET 1998

**PROPOSITION DE LOI**

**modifiant le Code civil en ce qui  
concerne la clause pénale et  
les intérêts moratoires**

**RAPPORT**

**FAIT AU NOM DE LA COMMISSION CHARGÉE  
DES PROBLÈMES DE DROIT COMMERCIAL  
ET ÉCONOMIQUE (1)**

**PAR  
M. PIERRE LANO**

- (1) Composition de la commission :  
Président : M. van den Abeelen (M.)

| A. — Titulaires                                                       | B. — Suppléants                                         |
|-----------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|
| C.V.P. MM. Vandeurzen,<br>Van Overberghe,<br>Verherstraeten, Willems, | M. De Clerck, Mme D'Hondt,<br>MM. Didden, Pieters, N.   |
| P.S. MM. Giet, Toussaint, N.,                                         | MM. Canon, Demotte, N., N.,                             |
| V.L.D. MM. Lano, Van Belle,<br>van den Abeelen,                       | MM. Desimpel, Huts, Versnick,<br>Verwilghen,            |
| S.P. MM. Landuyt,<br>Vandenbossche,                                   | MM. Delathouwer, Vande Lanotte,<br>Van der Maelen,      |
| P.R.L.- MM. Hotermans, Simonet,                                       | M. Barzin, Mme Cornet,<br>F.D.F. M. Vandenhautte,       |
| P.S.C. Mme Cahay-André.                                               | MM. Fournaux, Mairesse,                                 |
| V.B. M. Sevenhans,<br>Agalev/M. J.-P. Viseur<br>Ecolo                 | Mme Colen, M. Laeremans,<br>MM. Deleuze, Van Dienderen. |

*Voir:*

**- 1373 - 97 / 98:**

- N° 1: Proposition de loi de M. L. Willems.
- N°s 2 à 3 : Amendements.

*Voir aussi:*

- N° 5 : Texte adopté par la commission.

(\*) Quatrième session de la 49<sup>ème</sup> législature

DAMES EN HEREN,

Uw commissie heeft dit wetsvoorstel besproken tijdens haar vergaderingen van 14 mei en 18 en 30 juni 1998.

# **I. INLEIDENDE UITEENZETTING VAN DE HEER WILLEMS, INDIENER VAN HET WETSVORSTEL**

Strafbedingen zijn belangrijk voor het handelsverkeer. Nochtans geven de desbetreffende bepalingen uit het Burgerlijk Wetboek sedert jaren aanleiding tot toepassingsmoeilijkheden. Het wetsvoorstel strekt er in hoofdzaak toe die bepalingen aan te passen aan de noden van de praktijk en de rechter meer bepaald toe te laten bedingen betreffende schadevergoeding wegens niet-uitvoering van een overeenkomst te matigen wanneer te hoge bedragen bedongen zijn. Een soortgelijke regeling wordt voorgesteld voor buitensporige bedingen betreffende de schadevergoeding die verschuldigd is wegens vertraging in de uitvoering van een verbintenis tot het betalen van een bepaalde geldsom en die bestaat in moratoire interest.

## **1. Strafbedingen (artikelen 1152 en 1226 van het Burgerlijk Wetboek)**

Bij koop en levering van diensten is het gebruikelijk in de bestelbon, de factuurvoorwaarden of de overeenkomst zelf een schadebeding op te nemen. Zodanig schadebeding strekt ertoe aan de schuldeiser een vergoeding toe te kennen voor het geval dat de schuldenaar de overeenkomst niet nakomt.

Een strafbeding kan twee functies vervullen. Vooreerst voorkomt het een betwisting over het bestaan en de omvang van de schade ten gevolge van foutieve niet-nakoming van een overeenkomst.

Daarnaast kan het een drukkingsmiddel zijn om de schuldenaar, die ermee heeft ingestemd, ertoe aan te zetten zijn verbintenis na te komen door hem van bij het aangaan van de verbintenis de gevolgen van niet-nakoming voor ogen te houden.

Het Burgerlijk Wetboek gebruikt de term «strafbeding». Nochtans beoogt het beding geen straf op te leggen, maar wel, zoals gezegd, vooraf, bij het aangaan van de overeenkomst, de schade die geleden zal worden ten gevolge van het niet-nakomen van de overeenkomst forfaitair te bepalen en/of de schuldenaar te waarschuwen.

De jurisprudentie van het Hof van Cassatie doet dit dubbele karakter van het strafbeding geen recht. Het hof stelt immers dat een strafbeding *slechts* een

MESDAMES, MESSIEURS,

Votre commission a examiné cette proposition de loi au cours de ses réunions du 14 mai et des 18 et 30 juin 1998.

# **I. EXPOSÉ INTRODUCTIF DE M. WILLEMS, AUTEUR DE LA PROPOSITION DE LOI**

Les clauses pénales sont importantes pour les échanges commerciaux. Pourtant, les dispositions du Code civil relatives à ces clauses donnent lieu à des difficultés d'application, et ce depuis des années. La proposition de loi tend essentiellement à adapter ces dispositions aux besoins rencontrés dans la pratique et, plus précisément, à permettre au juge de modérer les clauses de réparation pour inexécution d'une convention lorsque les montants stipulés sont trop élevés. Un règlement comparable est proposé pour les clauses excessives de réparation pour retard dans l'exécution d'un engagement de payer une somme d'argent déterminée à titre d'intérêts moratoires.

## **1. Les clauses pénales (articles 1152 et 1226 du Code civil)**

Il est d'usage de prévoir une clause pénale dans les bons de commande, les conditions de facturation ou le contrat proprement dit en cas de vente et de fourniture de services. Une telle clause pénale vise à accorder une compensation au créancier dans le cas où le débiteur ne respecte pas le contrat.

Une clause pénale peut remplir deux fonctions. En premier lieu, elle permet de prévenir toute contestation concernant l'existence et l'ampleur du dommage résultant de l'inexécution fautive d'une convention.

D'autre part, elle peut constituer, avec l'assentiment du débiteur, un moyen d'inciter ce dernier à respecter son engagement en attirant son attention sur les conséquences du non-respect de celui-ci dès le moment où il le souscrit.

Le Code civil utilise le terme «clause pénale». La clause ne vise pourtant pas à infliger une peine, mais bien, comme il a été souligné, à déterminer préalablement, au moment de la conclusion de la convention, et forfaitairement le dommage qui sera subi en cas d'inexécution du contrat et/ou à mettre en garde le débiteur.

La jurisprudence de la Cour de cassation ne fait pas droit à ce caractère dual de la clause pénale. La Cour considère en effet qu'une clause pénale *ne* peut

forfaitaire vergoeding mag inhouden van de schade die voor de schuldeiser uit het niet-nakomen van de hoofdbetaling voortvloeit.

Wanneer een strafbeding volgens de vaststellingen van de feitenrechter, wegens de hoogte van de bedongen som, geen vergoeding van schade *kan* zijn, maakt het volgens het hof een private straf uit, die in strijd is met de openbare orde. Hetzelfde geldt wanneer de schuldeiser, die erop rekent dat de wanprestatie van zijn schuldenaar hem meer voordeel zal opleveren dan de uitvoering van de overeenkomst, door middel van het strafbeding speculeert op de wanprestatie van zijn medecontractant.

Volgens de jurisprudentie van het Hof van Cassatie kan de feitenrechter die de bedongen schadevergoeding overdreven acht, het strafbeding niet matigen; hij kan het enkel nietig verklaren.

Het wetsvoorstel beoogt die radicale nietigheid te voorkomen door de rechter de mogelijkheid te geven, in navolging van sommige rechtspraak en buitenlandse wetgevingen, een strafbeding dat onaanvaardbaar hoog is, te matigen. De toetsing van de hoogte van het beding zal marginaal zijn: de rechter zal in aanmerking moeten nemen dat de schade die voortvloeit uit het niet-nakomen van de overeenkomst zeer moeilijk vooraf kan worden geraamd. Uiteraard zal de rechter bij de beoordeling van het beding tevens rekening moeten houden met de dubbele functie van het strafbeding.

De spreker onderstreept tot slot dat de voorgestelde regeling hoofdzakelijk toepasselijk zal zijn tussen handelaars. De relaties tussen handelaars en consumenten worden immers beheerst door bijzondere wetgeving, die bepalingen betreffende strafbedingen bevat (zie inzonderheid artikel 32, 15° en 21°, van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, en artikel 28 van de wet van 12 juni 1992 op het consumentenkrediet).

## **2. Bedingen betreffende de moratoire interest (artikel 1153 van het Burgerlijk Wetboek)**

De matigingsbevoegdheid van de rechter die wordt ingevoerd voor de strafbedingen in het algemeen moet ook gelden voor de bijzondere strafbedingen betreffende de moratoire interest. Ook inzake moratoire interest moet immers worden voorkomen dat een schuldeiser voordeel heeft bij de laattijdige betaling van zijn schuldenaar.

prévoir *qu'une* compensation forfaitaire du dommage résultant pour le créancier de l'inexécution de l'obligation principale.

Si, selon les constatations du juge du fond, une clause pénale ne *peut* être la compensation d'un dommage, en raison de l'importance de la somme stipulée, la Cour considère qu'elle constitue une peine privée, qui est contraire à l'ordre public. Il en est de même lorsque le créancier, qui escompte que la carence du débiteur lui procurera un avantage plus important que l'exécution de l'obligation, recourt à la clause pénale pour spéculer sur le fait que son cocontractant n'exécutera pas son obligation ainsi qu'il est prévu.

Selon la jurisprudence de la Cour de cassation, le juge du fond qui considère que la clause pénale convenue est excessive n'a pas le pouvoir de la modérer; il ne peut que l'annuler.

La proposition de loi à l'examen vise à prévenir toute annulation radicale de la clause pénale en permettant au juge, à l'instar de certaines jurisprudences et législations étrangères, de tempérer une clause pénale excessive. Le juge disposera d'un pouvoir d'appréciation marginal en ce qui concerne le montant de la clause pénale: il devra tenir compte de la grande difficulté qu'il y a à estimer le dommage qui résultera de l'inexécution de la convention. Lorsqu'il évaluera la clause pénale, le juge devra évidemment tenir compte de sa double fonction.

L'intervenant souligne, en guise de conclusion, que le régime proposé sera principalement applicable entre commerçants. Les relations entre les commerçants et les consommateurs sont en effet régies par des dispositions légales particulières contenant des dispositions relatives aux clauses pénales (cf. notamment l'article 32, 15° et 21°, de la loi du 14 juillet 1991 sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur et l'article 28 de la loi du 12 juin 1992 relative au crédit à la consommation).

## **2. Clauses concernant les intérêts moratoires (art. 1153 du Code civil)**

Le pouvoir de tempérer les clauses pénales en général, que la proposition de loi à l'examen confère au juge, devrait également s'appliquer aux clauses pénales particulières concernant les intérêts moratoires. Il convient en effet également d'éviter, en ce qui concerne les intérêts moratoires, qu'un créancier puisse tirer avantage du paiement tardif de son débiteur.

De rechter zou evenwel bij de herziening van die bedingen de interest niet mogen bepalen op een lager bedrag dan dat van de wettelijke interest.

## II. ALGEMENE BESPREKING

### A. Vragen en opmerkingen

*De heer Landuyt* onderschrijft het opzet van het wetsvoorstel om de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek inzake strafbedingen aan te passen aan een bepaalde stroming in de jurisprudentie, die meer rechtszekerheid moet brengen in een gebied van het recht dat gekenmerkt wordt door een grote verscheidenheid van interpretaties die in hun concrete toepassing bovendien verschillen van rechtbank tot rechtbank.

Hij kan evenwel niet instemmen met een definitie van het strafbeding die het strafkarakter daarvan zou billijken. De spreker pleit er op dat punt voor de jurisprudentie van het Hof van Cassatie in de wet over te nemen en dus slechts het vergoedende karakter van het schadebeding in aanmerking te nemen.

*De heer Hotermans* merkt op dat een belangrijk aspect van de problematiek van de strafbedingen in het wetsvoorstel niet wordt behandeld. Het betreft de vraag wanneer het conventionele karakter van het een beding werkelijk het gevolg is van de uitgedrukte wil van de partijen dan wel van de stilzwijgende aanvaarding van algemene voorwaarden. Men zou van de gelegenheid gebruik kunnen maken om daaromtrent in de wet preciseringen aan te brengen.

De spreker wijst vervolgens op de invloed van het peil van de wettelijke rentevoet (thans 7 %) op het gedrag van zowel de schuldeiser als op dat van de schuldenaar. Een schuldeiser die op een uitstaande schuldvordering de wettelijke interest geniet, krijgt meer interest dan wanneer hij die som risicoloos zou beleggen bij een financiële instelling. Voor de schuldenaar liggen de zaken anders. Beschikt hij over voldoende middelen, dan heeft hij er belang bij prompt te betalen. Als hij daarentegen niet voldoende middelen heeft, dan doet hij er goed aan zijn betalingen uit te stellen veeleer dan zijn kaskrediet te verzwaren en aldus een hogere interest te moeten betalen.

De spreker stelt daarom een eenvoudiger formule voor op grond waarvan de rechter een beding betreffende de moratoire interesten zou kunnen matigen. Die interest zou het gemiddelde van de interesten op kaskredieten, gerekend vanaf het eisbaar worden van de schuld, niet te boven mogen gaan.

De regeling die in het wetsvoorstel is uitgewerkt voor het strafbeding komt de spreker te subtiel voor. Hij geeft de voorkeur aan het soepeler principe dat door het Hof van Cassatie wordt gehuldigd en vol-

En cas de révision de ces clauses, le juge ne pourrait toutefois fixer le montant des intérêts à un montant inférieur à l'intérêt légal.

## II. DISCUSSION GÉNÉRALE

### A. Questions et observations

*M. Landuyt* souscrit à l'objectif de la proposition de loi, qui vise à adapter les dispositions du Code civil relatives aux clauses pénales en fonction d'une certaine tendance qui se dessine dans la jurisprudence, tendance qui vise à accroître la sécurité juridique dans une branche du droit caractérisée par une grande divergence d'interprétations, interprétations dont l'application concrète diffère en outre d'un tribunal à l'autre.

Il ne peut cependant accepter une définition de la clause pénale qui consacrerait son caractère pénal. Sur ce point, l'intervenant recommande de reprendre dans la loi la jurisprudence de la Cour de cassation et de ne considérer dès lors que le caractère indemnitaire de la clause pénale.

*M. Hotermans* fait observer que la proposition de loi néglige un aspect important de la problématique des clauses pénales, à savoir la question du caractère conventionnel d'une clause résultant effectivement de l'expression de la volonté des parties plutôt que de l'acceptation tacite des conditions générales. On pourrait profiter de l'occasion pour apporter des précisions à ce sujet dans la loi.

L'intervenant attire ensuite l'attention sur l'influence que le niveau du taux d'intérêt légal (actuellement 7%) peut exercer sur le comportement et du créancier et du débiteur. Un créancier qui perçoit l'intérêt légal sur une créance non recouvrée, obtient un intérêt supérieur à celui qu'il percevrait en effectuant un placement sans risque d'un montant équivalent auprès d'un organisme financier. Il en va autrement pour le débiteur. S'il dispose de moyens suffisants, il a intérêt à payer promptement. Dans le cas contraire, il a intérêt à reporter ses paiements plutôt qu'à alourdir son crédit de caisse, ce qui l'obligerait à payer un intérêt plus élevé.

L'intervenant propose dès lors une formule plus simple qui permettrait au juge de modérer une clause relative aux intérêts moratoires. Ces intérêts ne pourraient pas excéder l'intérêt moyen perçu sur les crédits de caisse, calculée à partir de la date d'exigibilité de la dette.

L'intervenant estime que les dispositions de la proposition de loi relatives à la clause pénale sont trop subtiles. Il accorde la préférence au principe, plus

gens hetwelk het strafbeding aan de schuldeiser geen groter voordeel mag opleveren dan dat waarop hij kon rekenen bij uitvoering van de overeenkomst. Zodanige regeling zou zijns inziens ook meer waarborgen bieden.

Tot slot vraagt de spreker of de indiener van het wetsvoorstel de draagwijdte van het laatste lid van het voorgestelde artikel 1231, § 1, kan verduidelijken.

*De heer Jean-Pierre Viseur* is geneigd op de suggesties van de vorige spreker in te gaan en is voorstander van het zoeken naar precieze regels eerder dan de rechter een ruime bevoegdheid te geven om strafbedingen *a posteriori* te beoordelen.

Inzake moratoire interest lijkt hem de wettelijke rentevoet, die eventueel binnen een kleine marge kan worden verhoogd, een goede referentie. Bedingen die daarboven zouden gaan, zou de rechter moeten nietig verklaren.

*De heer Landuyt* verklaart begrip te hebben voor de zienswijze van de vorige spreker. Hij wijst er evenwel op dat het conventionele karakter van schadebedingen in de praktijk sterk moet worden afgezwakt, zoals door de heer Hotermans werd onderstreept.

Bovendien zou het handhaven van de nietigheids-sanctie getuigen van al te veel gestrengheid. Er zijn handelaars die in hun algemene voorwaarden een strafbeding hebben opgenomen dat zij hebben ontleend aan een of andere modelovereenkomst zonder dat zij zich ervan bewust zijn dat dit beding virtueel nietig is.

*De heer Jean-Jacques Viseur* is het eens met het principe dat de rechter overmatige bedingen moet kunnen herzien. Dat getuigt van een moderne visie op de overeenkomst en stelt de rechter in staat het evenwicht tussen de partijen dat op het ogenblik van het aangaan van de overeenkomst vaak denkbeeldig is, te herstellen.

Inzake de bedingen betreffende de moratoire interest moet de rechter kunnen ingrijpen op basis van de reëel geleden schade. Verschillen tussen de wettelijke en de reële rentevoeten beïnvloeden de houding van de partijen, zoals eerder reeds werd aangestipt; dat komt vooral tot uiting in het verzekeringscontentieux; een deel van de gerechtelijke achterstand komt trouwens op rekening van de verzekeringsmaatschappijen die in het verleden vaak hun voordeel deden met een relatief lage wettelijke rentevoet.

De toekenning van een matigingsbevoegdheid aan de rechter zou evenwel gepaard moeten gaan met het bepalen van een wettelijke minimale rentevoet ten-

souple, auquel souscrit la Cour de cassation, selon lequel la clause pénale ne peut procurer au créancier un avantage supérieur à celui qu'il pouvait attendre de l'exécution de la convention. Il estime qu'un tel système offrirait en outre davantage de garanties.

Enfin, l'intervenant demande à l'auteur de la proposition de loi de préciser la portée du dernier alinéa de l'article 1231, § 1er, proposé.

*M. J.-P. Viseur* serait tenté de suivre les suggestions de l'intervenant précédent et est partisan d'élaborer des règles précises plutôt que de conférer au juge un pouvoir étendu d'appréciation, *a posteriori*, des clauses pénales.

En ce qui concerne les intérêts moratoires, le taux d'intérêt légal, qui peut éventuellement être majoré dans une mesure limitée, lui paraît constituer une bonne référence. Les clauses qui excéderaient ce taux devraient être déclarées nulles par le juge.

*M. Landuyt* déclare comprendre le point de vue de l'intervenant précédent mais fait observer, ainsi que M. Hotermans l'a souligné, que le caractère conventionnel des clauses pénales doit être considérablement mitigé dans la pratique.

Qui plus est, maintenir la nullité en guise de sanction serait faire preuve d'une trop grande sévérité. Il y a des commerçants qui ont inséré dans leurs conditions générales une clause pénale qu'ils ont empruntée à l'un ou l'autre contrat type sans avoir conscience que cette clause est virtuellement nulle.

*M. J.-J. Viseur* souscrit au principe selon lequel le juge doit pouvoir revoir des clauses excessives. Cela témoigne d'une vision moderne du contrat et permet au juge de rétablir l'équilibre entre les parties, qui est souvent illusoire au moment de la conclusion du contrat.

En ce qui concerne les clauses relatives aux intérêts moratoires, le juge doit pouvoir intervenir sur la base du dommage réellement subi. Les différences entre les taux d'intérêts légal et réel influencent l'attitude des parties, ainsi qu'il a déjà été souligné. Ce phénomène se manifeste surtout dans le contentieux des assurances. L'arriéré judiciaire est du reste dû, en partie, aux compagnies d'assurances qui ont souvent profité, par le passé, d'un taux légal relativement faible.

L'attribution d'un pouvoir de modération au juge devrait cependant aller de pair avec la fixation d'un taux d'intérêt minimal légal en vue de prévenir l'ar-

einde willekeur te voorkomen. Het is daarentegen niet aan te bevelen tevens een maximale rentevoet te bepalen. De schade die geleden wordt door de partij die niet tijdig betaling ontvangt, is immers niet noodzakelijk gelijk aan het gemiddelde van de rentevoet op kaskredieten; zij kan bestaan uit andere elementen. Daarom is *in fine* van § 1 van het voorgestelde artikel 1231 trouwens bepaald dat de rechter in geval van herziening de schuldenaar niet kan veroordelen tot een kleinere geldsom dan bij gebrek aan strafbeding verschuldigd zou zijn geweest.

Wat de schadebedingen betreft, onderstreept de spreker dat de rechter bij de herziening rekening moet houden met de totale schade die de schuldeiser geleden heeft, en dus zowel met het geleden verlies als met de gederfde winst.

*De heer Lano* vraagt of een wetgevend optreden wel opportuun is gelet op de initiatieven die op Europees vlak worden genomen inzake de harmonisatie van de economische wetgeving, initiatieven waarvan verwacht kan worden dat zij met de invoering van de euro nog aan belang zullen winnen.

*De vertegenwoordiger van de minister van Justitie* herinnert eraan dat al sedert de jaren '80 wetgevende initiatieven werden genomen om een antwoord te bieden op de kritiek waartoe de jurisprudentie van het Hof van Cassatie inzake strafbedingen aanleiding gaf. Het hof lijkt in zijn jurisprudentie inderdaad alleen het vergoedend karakter van het strafbeding in aanmerking te nemen en geen rekening te houden met het comminatoir karakter van die bedingen, dat nochtans is neergelegd in artikel 1226 van het Burgerlijk Wetboek.

Een regeling betreffende strafbedingen moet er nochtans ook op toezien dat de zwakkere partij wordt beschermd. Het wetsvoorstel verleent die bescherming door de rechter de mogelijkheid te geven het bedrag van het strafbeding of van de moratoire interest te verminderen, wanneer die kennelijk overdreven zijn.

Door aan de rechter een matigingsbevoegdheid toe te kennen wordt daarnaast ook een einde gemaakt aan de grote rechtsonzekerheid die heerst op het gebied van de strafbedingen. Men moet immers constateren dat sommige feitenrechters zich, tegen de vaste jurisprudentie van het Hof van Cassatie in, bevoegd achten om buitensporige bedingen te matigen, terwijl andere rechters, conform de jurisprudentie, strafbedingen nietig verklaren en nog andere van oordeel zijn geen enkele sanctie te moeten toepassen.

De vraag moet worden gesteld of de rechter niet de mogelijkheid moet krijgen om bij de beoordeling van het buitensporig karakter van het strafbeding eveneens rekening te houden met het bedrag van de over-

bitraire. Il n'est pas opportun, en revanche, de fixer également un taux d'intérêt maximal. Le préjudice subi par la partie qui ne perçoit pas son dû en temps opportun n'est d'ailleurs pas nécessairement égal au taux d'intérêt moyen sur les crédits de caisse; il peut se composer d'autres éléments. C'est pourquoi le § 1er de l'article 1231 proposé prévoit *in fine* qu'en cas de révision, le juge ne peut condamner le débiteur à payer une somme inférieure à celle qui aurait été due en l'absence de clause pénale.

En ce qui concerne les clauses pénales, l'intervenant souligne que, dans le cadre de la révision, le juge doit tenir compte du dommage total subi par le créancier, et donc tant de la perte subie que du manque à gagner.

*M. Lano* demande si une intervention du législateur est opportune étant donné les initiatives prises au niveau européen en matière d'harmonisation de la législation économique, initiatives dont l'introduction de l'euro devrait encore accroître l'importance.

*Le représentant du ministre de la Justice* rappelle que diverses initiatives législatives ont été prises, dès les années quatre-vingt, en vue de répondre aux critiques soulevées à l'encontre de la jurisprudence de la Cour de cassation en matière de clauses pénales. Dans sa jurisprudence, la cour ne paraît en effet retenir que le seul caractère d'indemnité de la clause pénale sans tenir compte du caractère comminatoir de ces clauses, celui-ci étant pourtant prévu par l'article 1226 du Code civil.

La réglementation des clauses pénales doit toutefois également veiller à protéger la partie la plus faible. La proposition de loi à l'examen assure cette protection en permettant au juge de modérer le montant de la clause pénale ou des intérêts moratoires, lorsque celui-ci est manifestement excessif.

En accordant ce pouvoir modérateur au juge, on met en outre un terme à l'insécurité juridique régnant en matière de clauses pénales. Force est en effet de constater qu'en dépit de la jurisprudence constante de la Cour de cassation, certains juges du fond s'estiment compétents pour modérer les clauses excessives, alors que d'autres, se conformant à la jurisprudence, annulent les clauses pénales, et que d'autres encore estiment ne devoir appliquer aucune sanction.

Il convient de se demander si, pour apprécier le caractère disproportionné de la clause pénale, le juge ne devrait pas pouvoir tenir compte également du montant des intérêts moratoires stipulés conformé-

eenkomstig artikel 1153 van het Burgerlijk Wetboek bedongen moratoire interest. De bedongen interesten en de strafbedingen zullen immers vaak niet buitensporig blijken wanneer ze afzonderlijk worden beschouwd, maar wel zo ze worden samengevoegd.

Bij de beoordeling van wat als een aanvaardbaar rentepeil kan gelden, moet evenwel rekening gehouden worden met het feit dat de onderhavige bepalingen hoofdzakelijk de relaties tussen handelaars regelen die geen toegang hebben tot de financiële markten en die derhalve ook geen interesten kunnen vragen of aanbieden die vergelijkbaar zijn met die welke de banken kunnen vragen of aanbieden.

De voorgestelde regeling mag in geen geval nadelig zijn voor de consument. Er moet derhalve aan worden herinnerd dat het toepassingsgebied van het wetsvoorstel beperkt blijft tot de contractuele verbin-tenissen die niet onder de toepassing vallen van de wetgeving tot bescherming van de consument (de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, de wet van 12 juni 1992 op het consumentenkrediet, de wet van 4 augustus 1992 op het hypothecair krediet, de wet van 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst, de wet van 16 februari 1994 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling, enzovoort).

Er moet daarnaast worden op toegezien dat de voorgestelde regeling niet een evolutie inluidt in de richting van het Amerikaanse stelsel van de «punitive damages», waarvan de excessen bekend zijn.

Men moet zich ten slotte ook afvragen of de rechter niet ambtshalve het bedrag van het strafbeding zou moeten kunnen verminderen. Een en ander lijkt logisch als het strafkarakter van het strafbeding wordt aanvaard.

De vertegenwoordiger van de minister gaat tot slot in op een aantal van de gemaakte opmerkingen.

Wat de toetredingscontracten en de standaardbedingen betreft verwijst hij naar de algemene regeling inzake onrechtmatige bedingen vervat in de artikelen 31 tot 34 van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, waarvan de bepalingen voor de professionele partij bijzonder dwingend zijn. Zo bestempelt artikel 32, 15°, van die wet als onrechtmatig het beding dat ertoe strekt het bedrag vast te leggen van de vergoeding verschuldigd door de consument die zijn verplichtingen niet nakomt, zonder in een gelijkwaardige vergoeding te voorzien ten laste van de verkoper die in gebreke blijft. Voor het overige geeft de vertegenwoordiger van de

ment à l'article 1153 du Code civil. Souvent, les intérêts stipulés et les clauses pénales ne s'avèreront en effet excessifs que si on les considère conjointement.

En ce qui concerne l'appréciation de ce qui peut être considéré comme un taux d'intérêt acceptable, il faut toutefois tenir compte du fait que les dispositions à l'examen règlent essentiellement les relations entre des commerçants qui n'ont pas accès aux marchés financiers et qui, dès lors, ne peuvent ni demander ni proposer des taux comparables à ceux que les banques peuvent pratiquer.

Les dispositions proposées ne peuvent en aucun cas être préjudiciables au consommateur. Il s'impose dès lors de limiter le champ d'application de la loi proposée aux engagements contractuels auxquels la législation relative à la protection du consommateur n'est pas applicable (la loi du 14 juillet 1991 sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur, la loi du 12 juin 1992 relative au crédit à la consommation, la loi du 4 août 1992 relative au crédit hypothécaire, la loi du 25 juin 1992 sur le contrat d'assurance terrestre, la loi du 16 février 1994 régissant le contrat d'organisation de voyages et le contrat d'intermédiaire de voyages, etc.).

Il convient par ailleurs de veiller à ce que les dispositions proposées ne marquent pas le début d'une évolution vers le système américain des *punitive damages*, dont les excès sont connus.

Il convient enfin de se demander si le juge ne devrait pas non plus être habilité à réduire d'office le montant de la clause pénale, ce qui serait logique à partir du moment où l'on admet que cette clause revêt le caractère d'une peine.

Enfin, le représentant du ministre réagit à une série d'observations qui ont été formulées.

En ce qui concerne les contrats d'adhésion et les clauses standard, il renvoie à la réglementation générale relative aux clauses abusives qui figure aux articles 31 à 34 de la loi du 14 juillet 1991 sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur, dont les dispositions sont particulièrement contraignantes pour la partie professionnelle. C'est ainsi que l'article 32, 15° de la loi précitée qualifie d'abusives la clause qui a pour objet de déterminer le montant de l'indemnité due par le consommateur qui n'exécute pas ses obligations, sans prévoir une indemnité du même ordre à charge du vendeur qui n'exécute pas les siennes. Pour le reste, le représentant du ministre donne un bref aperçu de

minister een kort overzicht van de recentste jurisprudentie betreffende de tegenwerpelijheid van algemene voorwaarden die niet-tegenwerpelij of niet-toepasselijk verklaart bedingen :

— die vervat zijn in een reclamebrochure (cf. Vred. Waremmes, 15 februari 1996, *J.L.M.B.*, 1996, blz. 1338);

— die niet voldoen aan de vereiste van duidelijkheid en nauwkeurigheid (Cass., 9 april 1992, *R.R.D.*, 1992, blz. 460 met noot Roland);

— waaraan de partij die ze inroept stilzwijgend heeft verzaakt (Gent, 12 april 1995, *T.B.H.*, 1996, blz. 737; Luik, 10 januari 1995, *J.T.*, 1995, blz. 367);

— opgesteld in een taal die de partij aan wie ze worden tegengeworpen niet machtig is (Kh. Luik, 7 september 1995, *T.B.H.*, 1996, blz. 1005 - *a contrario*);

— die voorkomen op een voorgedrukt formulier en strijdig zijn met het contract waarover de partijen onderhandeld hebben (Bergen, 17 september 1996, *J.T.*, 1997, blz. 183; Vred. Sint-Niklaas, 22 oktober 1990, *R.W.*, 1991-92, blz. 1092);

— die in te kleine letters en met behulp van een gekleurde inkt zijn gedrukt zodat ze bijzonder moeilijk leesbaar zijn (Vred. Luik, 11 januari 1991, *J.L.M.B.*, 1996, blz. 1347);

— die strijdig zijn met de algemene voorwaarden van de andere partij (Brussel, 3 november 1994, *J.T.*, 1995, blz. 263);

— die voorkomen op de achterkant van een factuur, wanneer de partij die ze inroept niet duidelijk de aandacht van de tegenpartij heeft gevestigd op de wijzigingen die eruit voortvloeien (Kh. Charleroi, 9 mei 1995, *J.L.M.B.*, 1996, blz. 772).

Inzake de komende Europese wetgeving vestigt de vertegenwoordiger van de minister de aandacht op het voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende bestrijding van betalingsachterstanden bij handelstransacties, dat met name een harmonisatie van de betalingstermijnen wil verwezenlijken.

Wat dit laatste punt betreft vestigt de voorzitter er de aandacht op dat het voorstel van richtlijn in artikel 3 voorstelt dat de lidstaten in hun wetgeving een betalingstermijn van maximaal 21 dagen zouden bepalen, alsook een automatisch, zonder aanmaning, verschuldigde wettelijke achterstandsrente die ten minste de tender- of repo-rente van de Europese Centrale Bank is, verhoogd met ten minste 8 procentpunten. Deze wettelijke bepalingen zouden van aanvullend recht zijn.

Als de richtlijn op dit punt ongewijzigd van kracht wordt, zal dat uiteraard de marge beperken waarover de Belgische wetgever beschikt ten aanzien van de regeling van de moratoire interest voor zover die van toepassing is op handelstransacties.

la jurisprudence récente relative à l'opposabilité des conditions générales, qui déclare inopposables ou inapplicables les dispositions:

— contenues dans une brochure publicitaire (cf. J.P. Waremmes, 15 février 1996, *J.L.M.B.*, 1996, p. 1338);

— ne répondant pas à l'exigence de clarté et de précision (Cass., 9 avril 1992, *R.D.D.*, 1992, p. 460 et note Roland);

— auxquelles la partie qui les invoque aurait tacitement renoncé (Gand, 12 avril 1995, *R.D.C.*, 1996, p. 737; Liège, 10 janvier 1995, *J. T.*, 1995, p. 367);

— rédigées dans une langue non connue de la personne à qui elles sont opposées (Comm. Liège, 7 septembre 1995, *R.D.C.*, 1996, p. 1005 - *a contrario*);

— figurant dans un formulaire pré-imprimé et contraires au contrat négocié entre les parties (Mons, 17 septembre 1996, *J. T.*, 1997, p. 183; JP St Niklaas, 22 octobre 1990, *R.W.*, 1991-1992, p. 1092);

— imprimées en trop petits caractères et au moyen d'une encre de couleur qui en rendent la lecture particulièrement ardue (J.P. Liège, 11 janvier 1996, *JLMB*, 1996, p. 1347);

— contraires aux conditions générales de l'autre partie (Bruxelles, 3 novembre 1994, *J.T.*, 1995, p. 263);

— figurant au verso d'une facture, lorsque la partie qui s'en prévaut n'a pas attiré clairement l'attention du cocontractant sur les modifications qu'elles impliquent (Comm. Charleroi, *JLMB*, 1996, p. 772).

En ce qui concerne la législation européenne en gestation, le représentant du ministre attire l'attention sur la proposition de directive du Parlement européen et du Conseil concernant la lutte contre le retard de paiement dans les transactions commerciales, dont l'objectif est notamment d'harmoniser les délais de paiement.

En ce qui concerne ce dernier point, le président fait observer que la proposition de directive prévoit, en son article 3, que les Etats membres veillent à ce que la date d'échéance du paiement des créances ne dépasse pas la date de la facture de plus de 21 jours calendrier et à ce que soit automatiquement dû pour les intérêts de retard, un taux d'intérêt au moins égal au taux de réméré de la banque centrale européenne, majoré de huit points. Ces dispositions légales seraient de nature supplétive.

Si la directive entre en vigueur sans que ce point ait été modifié, cela limitera évidemment la marge dont dispose le législateur belge à l'égard du régime des intérêts moratoires pour autant qu'ils soient d'application aux transactions commerciales.

## B. Antwoorden van de indiener van het wetsvoorstel

*De heer Willems* heeft na afloop van de eerste gedachtewisseling de volgende schriftelijke antwoorden verstrekt :

«Tijdens de algemene bespreking merkte de minister van Justitie op dat het aanbeveling verdient de rechter de mogelijkheid te bieden om, bij de beoordeling van het buitensporig karakter van het strafbeding, eveneens rekening te houden met het bedrag van de bedongen moratoire interesten en vice versa. Deze stelling kan volmondig worden bijgetreden.

Artikel 2 van het voorliggend wetsvoorstel biedt de rechter de mogelijkheid een bedongen moratoire interest te matigen indien deze klaarblijkelijk buiten verhouding staat tot de schade die het gevolg is van de vertraging in de uitvoering. Artikel 4 biedt de rechter de mogelijkheid het «strafbeding» marginaal te toetsen. Hij kan het bedrag ervan matigen indien hij een klaarblijkelijke wanverhouding vaststelt tussen de hoogte van het «strafbeding», en het bedrag dat de partijen redelijkerwijze konden vaststellen. Deze marginale toetsing gebeurt in het licht van de functies die het strafbeding in zich kan dragen, namelijk betwistingen over het bestaan en de omvang van de schade voorkomen of een straf bedingen om de nakoming van de verbintenis te verzekeren. Bij het onderzoek naar de aanvaardbaarheid van het overeengekomen strafbeding houdt de rechter rekening met de hoogte van de overeengekomen moratoire interest. Een overeengekomen strafbeding kan immers zijn aanvaardbaarheid verliezen indien het, rekening houdend met de hoogte van het in dezelfde overeenkomst neergelegde beding van vergoeding van laattijdige uitvoering, duidelijk wordt dat de gezamenlijke hoogte van het moratoir beding en het strafbeding klaarblijkelijk buiten verhouding staat tot de functies de beide bedingen, niettegenstaande deze bedingen afzonderlijk beschouwd aanvaardbaar zouden zijn. Zo ook zal de rechter bij de beoordeling van de overeengekomen moratoire interest rekening kunnen houden met het bedongen strafbeding.

Tegelijk wees de minister erop dat de voorgestelde regeling in geen geval nadelig mag zijn voor de consument. Er moet dan ook onderstreept worden dat het wetsvoorstel de wijziging van een aantal bepalingen uit het Burgerlijk Wetboek beoogt. Het wetsvoorstel heeft niet de bedoeling in te grijpen in de verhouding tussen de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek en de bijzondere wetgeving ter bescherming van de consument. Meer in het bijzonder kan worden aangestipt dat de artikelen 32, 15°, en 32, 21°, van de wet van 14 juli 1991 op de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, voor overeenkomsten die binnen het toepassingsgebied van de wet op de handelspraktijken vallen, niettegenstaande de hier voorgestelde wijzigingen in het

## B. Réponses de l'auteur de la proposition de loi

A l'issue du premier échange de vues, *M. Willems* fournit les réponses écrites suivantes:

«Au cours de la discussion générale, le ministre de la Justice a fait observer qu'il s'indique de permettre au juge de tenir compte du montant des intérêts moratoires stipulés lorsqu'il apprécie le caractère excessif de la clause pénale et inversement. Cette position peut être approuvée sans réserve.

L'article 2 de la proposition de loi à l'examen permet au juge de modérer l'intérêt moratoire stipulé si celui-ci excède manifestement le dommage subi à la suite du retard de l'exécution. L'article 4 confère au juge un pouvoir d'appréciation marginal à l'égard de la «clause pénale». Il peut en modérer le montant s'il constate une disproportion manifeste entre la somme stipulée par la «clause pénale» et le montant que les parties pouvaient raisonnablement fixer. Cette appréciation marginale tient compte des fonctions inhérentes à la clause pénale, à savoir prévenir toute contestation sur l'existence et l'ampleur du dommage ou convenir d'une peine afin d'assurer le respect de l'engagement. En examinant l'admissibilité de la clause pénale stipulée, le juge tient compte du montant des intérêts moratoires convenus. Une clause pénale peut en effet perdre son admissibilité si, eu égard au montant de la clause de réparation du dommage résultant d'un retard d'exécution prévue dans le même contrat, il apparaît clairement que le montant conjoint de la clause prévoyant des intérêts moratoires et de la clause pénale est manifestement disproportionné par rapport aux fonctions des deux clauses, même si ces clauses considérées séparément sont acceptables. C'est ainsi qu'en appréciant les intérêts moratoires stipulés, le juge pourra tenir compte de la clause pénale convenue.

Le ministre attire également l'attention sur le fait que la réglementation proposée ne peut en aucun cas être préjudiciable au consommateur. Il importe dès lors de souligner que la proposition de loi tend à modifier certaines dispositions du Code civil. La proposition de loi ne vise pas à intervenir dans la relation entre les dispositions du Code civil et la législation spéciale relative à la protection du consommateur. C'est ainsi que, nonobstant les modifications que la proposition à l'examen vise à apporter au Code civil, l'article 32, 15° et 21°, de la loi du 14 juillet 1991 sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur reste entièrement d'application pour les contrats relevant de la loi sur les pratiques du commerce. L'article 32, 15°, interdit de

Burgelijk Wetboek, onverminderd van toepassing zullen blijven. Art. 32, 15°, verbiedt een bedrag vast te leggen van de vergoeding verschuldigd door de consument die zijn verplichtingen niet nakomt, zonder in een gelijkwaardige vergoeding ten laste van de in gebreke blijvende verkoper te voorzien. Art. 32, 21°, verbiedt in geval van niet-uitvoering of vertraging in de uitvoering van de verbintenissen van de koper, schadevergoedingsbedragen vast te stellen die duidelijk niet evenredig zijn aan het nadeel dat door de verkoper kan worden geleden. Men kan opmerken dat het voorliggende wetsvoorstel dan ook geen afbreuk doet aan de omzetting van Europese regelgevende initiatieven ter beteugeling van onrechtmatige bedingen (bijvoorbeeld richtlijn 93/13/EEG), in het Belgisch recht bij wege van de handelspraktijkenwet.

Hetzelfde geldt ten aanzien van de verhouding van het Burgerlijk Wetboek, zoals hier gewijzigd, en de wet op het consumentenkrediet, de wet op het hypothecair krediet, de wet op de landverzekeringsovereenkomst, enzovoort.

Een en ander brengt met zich mee dat de door dit voorstel gewijzigde bepalingen van het Burgerlijk Wetboek voornamelijk in de contractuele relaties tussen professionelen onverkort van toepassing zijn.

Het moge, in antwoord op een zorg geuit door de minister van Justitie, duidelijk zijn dat een verhogingsbeding er, aldus artikel 3 van het voorliggende wetsvoorstel, toe kan strekken een straf te bedingen om de nakoming van de verbintenis te verzekeren. Het gebruik van het woord 'strafbeding' mag er geen twijfel over laten bestaan dat het wetsvoorstel niet de bedoeling heeft, de toelaatbaarheid van «punitive damages» naar Amerikaans model, te introduceren, wel integendeel. De rechter wordt gewaarsd ieder beding dat als «punitive» of «excessive» zou kunnen worden gekwalificeerd, te matigen. Het overeengekomen bedrag mag het bedrag dat partijen konden vaststellen, niet alleen om de schade wegens de niet-nakoming van de verbintenis te vergoeden maar ook om de schuldenaar tot nakoming van zijn verbintenis te dwingen, niet klaarblijkelijk te boven gaan. Het beding mag enkel een «incentive» tot uitvoering inhouden; het mag er niet toe strekken partijen ervan te weerhouden tot een overeenkomst toe te treden. Ook de bedongen moratoire interesten mogen niet «excessive» zijn. Zij mogen met andere woorden niet klaarblijkelijk de schade, geleden ten gevolge van de vertraging in de uitvoering van de overeenkomst te boven gaan.

Een en ander leidt tot de door sommige sprekers geuite opmerkingen ten aanzien van het gebruik van de term «strafbeding». Men zal opmerken dat het gebruik van deze term niet geïntroduceerd wordt bij het voorliggende wetsvoorstel. Artikel 3 van het wetsvoorstel brengt enkel een scherpere aflijning van de

déterminer le montant de l'indemnité due par le consommateur qui n'exécute pas ses obligations, sans prévoir une indemnité du même ordre à charge du vendeur qui n'exécute pas les siennes. L'art. 32, 21°, interdit, en cas d'inexécution ou de retard dans l'exécution des obligations de l'acheteur, de fixer des montants de dommages et intérêts qui dépassent manifestement l'étendue du préjudice susceptible d'être subi par le vendeur. On peut observer que la proposition de loi à l'examen ne nuit en rien à la transposition des initiatives réglementaires européennes visant à réprimer les clauses illicites (par exemple la directive 93/13/CEE) dans le droit belge par le biais de modifications apportées à la loi sur les pratiques du commerce.

Il en est de même en ce qui concerne la relation entre le Code civil, tel que modifié par la loi proposée, et la loi sur le crédit à la consommation, la loi sur le crédit hypothécaire, la loi sur l'assurance terrestre, etc.

Il s'en suit que les dispositions du Code civil modifiées par la proposition à l'examen resteront entièrement d'application, principalement en ce qui concerne les relations contractuelles entre professionnels.

Il convient de préciser, en réponse à un souci exprimé par le ministre de la Justice, qu'une clause de majoration peut, conformément à l'article 3 de la proposition de loi à l'examen, avoir pour objet de stipuler une peine afin d'assurer le respect de l'engagement. Il ne faut pas que l'emploi de la notion de clause pénale puisse laisser supposer que la proposition de loi vise à autoriser les «punitive damages» en s'inspirant du modèle américain; c'est tout le contraire. Elle vise à donner au juge les moyens de modérer toute clause pouvant être qualifiée de «punitive» ou d'«excessive». La somme convenue ne peut excéder manifestement le montant que les parties pouvaient fixer, non seulement pour réparer le dommage résultant de la non-exécution de l'engagement, mais aussi pour contraindre le débiteur à respecter son engagement. La clause ne peut prévoir qu'un incitant à l'exécution; elle ne peut empêcher les parties d'adhérer à une convention. Les intérêts moratoires stipulés ne peuvent pas non plus être excessifs. Bref, ils ne peuvent excéder manifestement le dommage résultant du retard pris dans l'exécution de la convention.

On en arrive ainsi aux remarques formulées par certains intervenants sur l'emploi de l'expression «clause pénale». Il y a lieu d'observer que la proposition de loi à l'examen n'introduit pas cette notion. L'article 3 de la proposition de loi se borne à préciser la définition de la clause pénale figurant à l'article 1226

functies van het «strafbeding», zoals ook opgenomen in het huidige artikel 1226 van het Burgerlijk Wetboek. Artikel 1226 van het Burgerlijk Wetboek gebruikt ook in zijn huidige vorm uitdrukkelijk de term «strafbeding» — een vlag die, zoals ten overvloede blijkt uit het bovenstaande en de toelichting bij het wetsvoorstel, niet de «private bestraffing dekt».

Tijdens de bespreking werden vragen gesteld bij het tweede lid van het voorgestelde artikel 1231, § 1, van het Burgerlijk Wetboek. Deze bepaling stelt dat de rechter, in geval van herziening, de schuldenaar niet kan veroordelen tot een kleinere geldsom dan degene waartoe hij zou zijn verschuldigd, ware er geen strafbeding geweest. Deze bepaling lijkt gerechtvaardigd aangezien zij duidelijk maakt dat de matiging van een «exorbitant» strafbeding niet tot gevolg kan hebben dat de schuldeiser geen recht zou hebben op de schadevergoeding die hem zou zijn toegekend mocht hij geen «strafbeding» in de overeenkomst hebben opgenomen. Men kan opmerken dat deze rem ook werd opgenomen in artikel 4, 1°, van de Gemeenschappelijke bepalingen bij de Benelux-overeenkomst betreffende het boetebeding van 26 november 1973, luidende: »...zonder dat hij minder kan toekennen dan de op grond van de wet verschuldigde schadevergoeding». Een gelijklopende bepaling is te vinden artikel 7 van de bijlage bij de *Résolution (78)3 relative aux clauses pénales en droit civil* van de Raad van Europa van 20 januari 1978.

Tijdens de bespreking werd eveneens gevraagd naar de betekenis van de toevoeging van het woord «klaarblijkelijk» in het voorgestelde artikel 1231, § 1, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek. Zoals aangegeven in de toelichting geeft deze term aan dat de rechter over een marginaal «toetsingsrecht» beschikt. Het marginaal toetsingsrecht werd ook ingeschreven in de bovenvermelde resolutie van de Raad van Europa en de Benelux-overeenkomst van 26 november 1973. Ook het in 1984 ingediende wetsontwerp van toenmalig justitieminister J. Gol aangaande deze problematiek voorzag in een marginale toetsingsbevoegdheid voor de rechter (Gedr. St. Kamer, 979/1 – 1983-1984).

Eveneens werd gewezen op het gevaar van toetredingsovereenkomsten, waarbij in de bijgevoegde algemene voorwaarden onaanvaardbare strafbedingen kunnen worden ingeschreven. Bij vele van deze overeenkomsten kan men zich de vraag stellen of er sprake kan zijn van een reële wils-overeenstemming tussen de contractanten. Het wetsvoorstel beoogt een matigingsbevoegdheid in te bouwen om, zonder onmiddellijk tot nietigverklaring te hoeven overgaan, onaanvaardbare verhogingsbedingen te kunnen mildereren ten voordele van de schuldenaar. Het wetsvoorstel heeft geen invloed op de algemene bepalingen uit de wilsleer. Dit betekent

actuel du Code civil. Cet article 1226 utilise également l'expression «clause pénale», mais celle-ci ne vise pas à infliger une peine privée, ainsi qu'il ressort abondamment de la discussion qui a précédé et des développements de la proposition de loi.

Des questions ont été posées, au cours de la discussion, au sujet de l'article 1231, § 1er, alinéa 2, proposé du Code civil. Cette disposition prévoit qu'en cas de révision, le juge ne peut condamner le débiteur à payer une somme inférieure à celle qui aurait été due en l'absence de clause pénale. Cette disposition paraît justifiée étant donné qu'elle précise clairement que la modération d'une clause pénale «exorbitante» ne peut avoir pour effet de priver le créancier de son droit d'obtenir les dommages-intérêts qui lui auraient été accordés s'il n'avait pas inséré de clause pénale dans le contrat. On notera que cette restriction figure également à l'article 4, 1°, des dispositions communes de la convention Benelux du 26 novembre 1973 relative à la clause pénale, qui permet au juge de modérer les effets de la clause pénale «sans pouvoir allouer moins que les dommages et intérêts dus en vertu de la loi». Une disposition analogue figure à l'article 7 de l'annexe de la *Résolution (78)3 relative aux clauses pénales en droit civil* du Conseil de l'Europe du 20 janvier 1978.

Il a également été demandé au cours de la discussion pourquoi le mot «manifestement» est ajouté à l'article 1231, § 1er, alinéa 1er, proposé du Code civil. Ainsi qu'il est précisé dans les développements, ce terme indique que le juge dispose d'un «pouvoir d'appréciation» marginal. On retrouve ce pouvoir d'appréciation marginal dans la résolution précitée du Conseil de l'Europe et dans la convention Benelux du 26 novembre 1973. Le projet de loi déposé en 1984 par le ministre de la Justice de l'époque, J. Gol, concernant cette problématique conférait également un pouvoir d'appréciation marginal au juge (Doc. n° 979/1 – 1983-1984).

Il a également été souligné que les contrats d'adhésion présentent un certain danger, puisque des clauses pénales inacceptables peuvent être insérées dans les conditions générales qui y sont annexées. On peut se demander, à propos de nombre de ces contrats, s'il existe un véritable accord de volontés entre les contractants. La proposition de loi à l'examen vise à instaurer un pouvoir de modération permettant de tempérer des clauses de majoration inacceptables au profit du débiteur sans devoir en prononcer immédiatement la nullité. Elle n'a aucune incidence sur les dispositions générales de la doctrine relative à la volonté, ce qui signifie que si l'on peut démontrer que

dat indien kan worden aangetoond dat bij het afsluiten van de overeenkomst geen werkelijke wils-overeenstemming werd bereikt de in het Burgerlijk Wetboek opgenomen sancties onverminderd moeten worden toegepast. Eventueel kan zulks leiden tot nietigverklaring van de overeenkomst, hetgeen impliceert dat van matiging van het erin opgenomen «strafbeding» zelfs geen sprake meer kan zijn.

Aangezien de schuldeiser, in afwachting van de uitvoering door de schuldenaar van de op hem rustende verbintenissen, ter overbrugging vaak beroep moet doen op een kaskrediet, werd tijdens de bespreking voorgesteld in artikel 2 te bepalen dat de rechter de schuldenaar niet kan veroordelen tot een moratoire interest die lager ligt dan de korte-termijn-interesten vermeerderd met een bepaald percentage. Hiervoor werd door de indiener van het wetsvoorstel niet geopteerd. Het wetsvoorstel bepaalt dat de rechter de schuldenaar niet kan veroordelen tot een interest die lager is dan de wettelijke interest. Het is immers niet noodzakelijk dat in ieder geval door de schuldeiser een beroep wordt gedaan op een overbruggings-kaskrediet. Indien inderdaad een kaskrediet werd afgesloten –en in de onderstelling dat de rentevoet boven de wettelijke interest ligt- staat niets eraan in de weg dat de rechter de bedongen moratoire interest matigt tot het door de spreker voorgestelde peil. Daarenboven lijkt de wettelijke interest een stabiel referentiepunt te bieden.

Tenslotte wenst de indiener van het wetsvoorstel een technische aanpassing van de tekst te suggereren, die erin bestaat in § 2 van het voorgestelde artikel 4 de woorden «, ongeacht of deze verbintenis de betaling van een geldsom betreft of niet» te schrappen.

De huidige formulering is eerder verwarrend en weinig relevant.

Paragraaf 2 biedt de rechter de mogelijkheid de straf te matigen indien de hoofdverbintenis gedeeltelijk is uitgevoerd. Deze matiging geldt ongeacht de aard van de straf, terwijl § 1 enkel in een matigingsbevoegdheid voorziet voor buitensporige verhogingsbedingen die de betaling van een geldsom betreffen.

Paragraaf 2 stelt in zijn huidige redactie dat de straf bij gedeeltelijke uitvoering van de onderliggende hoofdverbintenis kan worden verminderd, ongeacht of laatstgenoemde de betaling van een geldsom betreft of niet. Door deze evidentie te expliciteren zou –ten onrechte- de indruk kunnen worden gewekt dat de in § 1 vermelde matigingsbevoegdheid enkel geldt indien de hoofdverbintenis de betaling van een geldsom betreft».

l'on n'est pas parvenu à un véritable accord de volontés lors de la conclusion du contrat, il conviendra d'appliquer sans restriction les sanctions prévues par le Code civil. Cette application pourra éventuellement entraîner l'annulation du contrat, ce qui implique qu'il ne pourra même plus être question de modérer la clause pénale qui y figure.

Etant donné qu'en attendant que le débiteur concrétise les engagements qu'il a pris, le créancier doit souvent recourir à un crédit de caisse pour faire la soudure, il a été proposé, au cours de la discussion, de prévoir à l'article 2 que le juge ne pourra condamner le débiteur au paiement d'un intérêt moratoire inférieur aux intérêts à court terme majorés d'un certain pourcentage. L'auteur de la proposition de loi n'a cependant pas opté pour cette solution. Sa proposition de loi prévoit en effet que le juge ne pourra condamner le débiteur au paiement d'un intérêt inférieur à l'intérêt légal. Le créancier ne devra en effet pas recourir chaque fois à un crédit de caisse de soudure. Si un tel crédit a effectivement été contracté - et à supposer que le taux d'intérêt soit supérieur à l'intérêt légal -, rien n'empêche que le juge modère l'intérêt moratoire convenu pour le ramener au niveau proposé par l'intervenant. L'intérêt légal paraît en outre constituer une référence plus stable.

Pour terminer, l'auteur de la proposition de loi suggère d'apporter à l'article 1231 proposé une adaptation d'ordre technique consistant à supprimer, au § 2, les mots «que cette obligation concerne ou non le paiement d'une somme d'argent».

La formulation actuelle prête plutôt à confusion et est peu pertinente.

Le § 2 permet au juge de réduire la peine si l'obligation principale a été exécutée en partie. Le juge se voit accorder cette faculté indépendamment de la nature de la peine, tandis que le § 1er ne lui confère un pouvoir de modération que pour les clauses de majoration excessives qui concernent le paiement d'une somme.

Dans sa rédaction actuelle, le § 2 prévoit que la peine peut être réduite en cas d'exécution partielle de l'obligation principale, que cette dernière concerne ou non le paiement d'une somme d'argent. En explicitant cette évidence, on pourrait donner l'impression - à tort - que le juge ne peut modérer la peine en vertu du § 1er que si l'obligation principale concerne le paiement d'une somme d'argent».

### III. ARTIKELSGEWIJZE BESPREKING

#### Artikel 1

Over dit artikel worden geen opmerkingen gemaakt. Het wordt eenparig aangenomen.

#### Art. 2

*De heer Landuyt* dient een *amendement nr. 1* in (Stuk nr. 1373/2), ter vervanging van het voorgestelde nieuwe lid van artikel 1153 van het Burgerlijk Wetboek, waarin ten opzichte van de tekst van het wetsvoorstel drie wijzigingen worden aangebracht :

- de rechter krijgt de mogelijkheid zijn matigingsbevoegdheid ambtshalve uit te oefenen;
- het woord «klaarblijkelijk» wordt geschrapt;
- de bepaling betreffende de minimumrentevoet in geval van herziening wordt eveneens geschrapt.

*De indiener van het amendement* legt uit dat het amendement de tekst beter doet aansluiten bij de bedoeling van het wetsvoorstel en bij de soepele jurisprudentie die de rechter niet afremt om zijn matigingsbevoegdheid uit te oefenen. Rechters zijn nu reeds weinig geneigd om in contractuele verhoudingen in te grijpen.

Door de rechter die mogelijkheid te geven wordt matiging ook mogelijk in procedures waarin de verweerder verstek laat gaan.

De spreker is verder van oordeel dan het gebruik van de term «klaarblijkelijk» aanleiding zal geven tot betwistingen. De ten gevolge van de vertraging geleden schade is een duidelijk criterium waaraan de rechter kan toetsen. Die schade zal met name ook een aantal kosten omvatten, zodat daar bij het bepalen van de rentevoet rekening mee kan worden gehouden. Het mag evenwel niet gaan om een strafbeding in de eigenlijke zin van het woord. Het interestbeding mag met andere woorden geen private straf inhouden.

Het hanteren van de wettelijke interest als minimumrentevoet waaronder de rechter niet kan matigen gaat eveneens in tegen de gewenste soepelheid. De Koning blijkt trouwens zeer laat te reageren wanneer die rentevoet aan de sociaal-economische toestand moet worden aangepast.

*De heer Willems* onderstreept dat de rechter schadebedingen slechts marginaal mag toetsen. Zo niet, dan zal dat de eiser noodzaken telkens zijn schade te bewijzen en ontnemt men het schadebeding elke zin.

### III. DISCUSSION DES ARTICLES

#### Article 1<sup>er</sup>

Cet article ne donne lieu à aucune observation et est adopté à l'unanimité.

#### Art. 2

*M. Landuyt* présente un *amendement (n° 1 - Doc. n° 1373/2)* visant à remplacer le nouvel alinéa proposé de l'article 1153 du Code civil. Cet amendement apporte trois modifications au texte de la proposition de loi:

- le juge pourra exercer d'office son pouvoir de modération;
- le mot «manifestement» est supprimé,
- la disposition prévoyant un taux d'intérêt minimum en cas de révision est également supprimée.

*L'auteur de l'amendement* précise que celui-ci vise à faire en sorte que le texte proposé réponde mieux à l'objectif de la proposition et s'inscrive mieux dans la ligne de la jurisprudence, qui est fort souple et laisse au juge toute latitude pour exercer son pouvoir de modération. Les juges sont d'ores et déjà peu enclins à intervenir dans des relations contractuelles.

Cet amendement permettra au juge d'exercer également son pouvoir de modération dans le cadre de procédures dans lesquelles le défendeur fait défaut.

L'intervenant estime par ailleurs que l'utilisation du terme «manifestement» donnera lieu à des contestations. Le dommage subi en raison du retard est un critère clair que le juge peut apprécier. Ce dommage englobera également un certain nombre de frais, dont il est possible de tenir compte pour la détermination du taux d'intérêt. Il ne peut cependant s'agir d'une clause pénale au sens propre du mot. Autrement dit, la clause d'intérêt ne peut comporter une peine privée.

L'utilisation de l'intérêt légal en tant que taux d'intérêt minimal en-deçà duquel le juge ne peut réduire l'intérêt stipulé à titre de dommages-intérêts va également à l'encontre de la souplesse souhaitée. Le Roi paraît d'ailleurs réagir très tardivement lorsqu'il s'agit d'adapter ce taux d'intérêt à la situation socio-économique.

*M. Willems* souligne que le juge ne dispose que d'un pouvoir d'appréciation marginal à l'égard des clauses pénales. Dans le cas contraire, le demandeur serait contraint de prouver à chaque fois son dommage et la clause pénale perdrait tout son sens.

De schuldeiser moet er ook op kunnen rekenen dat hem in geval van herziening op zijn minst de wettelijke interest wordt toegekend.

*De vertegenwoordiger van de minister* meent dat het coherent zou zijn de verwijzing naar de wettelijke rentevoet als minimum te behouden. De partijen hebben daar overeenkomstig het huidige artikel 1153 van het Burgerlijk Wetboek trouwens recht op.

De spreker herinnert er verder aan dat de regeling hoofdzakelijk tussen beroepsbeoefenaars zal worden toegepast, die het bedrag van de wettelijke interestvoet kennen.

Het woord «klaarblijkelijk» zou volgens de vertegenwoordiger van de minister best worden vervangen door het woord «kennelijk» dat gebruikelijker is. Tevens wordt daarmee verwezen naar het criterium van de *bonus pater familias*.

*De heer Landuyt* kan het eens zijn met gebruik van het woord «kennelijk» op voorwaarde dat die formulering niet wordt aangegrepen om bij de bepaling van het niveau van de interest rekening te houden met de dwangfunctie van het beding.

*De heer Willems* verklaart op dit punt met de vorige spreker akkoord te gaan.

Tot besluit van de bespreking van artikel 2 dienen *de heren Landuyt, Lano en Willems de amendementen nrs. 5 en 7* in (Stuk nr. 1373/2) tot invoeging van de woorden «ambtshalve of» en ter vervanging van het woord «klaarblijkelijk» door het woord «kennelijk».

Amendement nr. 1 van de heer Landuyt wordt ingetrokken.

\*  
\* \*

De amendementen nrs. 5 en 7 en artikel 2, zoals gewijzigd, worden eenparig aangenomen.

### Art. 3

*De heer Landuyt* dient een amendement nr. 2 in (Stuk nr. 1373/2) ter vervanging van het voorgestelde artikel 1226 door een bepaling die de in de jurisprudentie van het Hof van Cassatie gegeven definitie van het strafbeding overneemt.

*De indiener van het amendement* handhaaft zijn bezwaren tegen het erkennen door de wetgever van het dubbele karakter van het strafbeding. Geen van beide partijen mag speculeren op het al dan niet nkomen van zijn verbintenis door de medecontractant. Meer principieel kunnen private straffen in een

Le créancier doit également pouvoir escompter qu'en cas de révision, l'intérêt légal lui sera, au minimum, accordé.

*Le représentant du ministre* estime que, pour rester cohérent, il faut maintenir l'intérêt légal comme minimum. Conformément à l'actuel article 1153 du Code civil, les parties y ont du reste droit.

L'intervenant rappelle ensuite que cette réglementation sera essentiellement d'application entre des professionnels qui connaissent le montant du taux d'intérêt légal.

Le représentant du ministre estime également qu'il serait préférable de remplacer, dans le texte néerlandais, le mot «*klaarblijkelijk*» par le mot «*kennelijk*» qui est d'un usage plus courant. Ce terme fait en outre référence au critère d'un bon père de famille.

*M. Landuyt* peut marquer son accord sur l'utilisation du terme «*kennelijk*», à la condition que l'on n'invoque pas le choix de celui-ci pour tenir compte de la fonction correctrice de la clause lors de la fixation du taux d'intérêt.

*M. Willems* souscrit à la remarque de l'intervenant précédent.

En conclusion de la discussion de l'article 2, *MM. Landuyt, Lano et Willems* présentent les amendements n<sup>os</sup> 5 et 7 (Doc. n<sup>o</sup> 1373/2) tendant respectivement à insérer les mots «d'office ou» et à remplacer le mot «*klaarblijkelijk*» par le mot «*kennelijk*».

L'amendement n<sup>o</sup> 1 de M. Landuyt est retiré.

\*  
\* \*

Les amendements n<sup>os</sup> 5 et 7 et l'article 2, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

### Art. 3

*M. Landuyt* présente un amendement (n<sup>o</sup> 2, Doc. n<sup>o</sup> 1373/2) visant à remplacer l'article 1226 proposé par une disposition reprenant la définition de la clause pénale retenue par la Cour de cassation dans sa jurisprudence.

*L'auteur de l'amendement* maintient ses objections à l'égard de la reconnaissance, par le législateur, de la dualité de la clause pénale. Aucune des deux parties ne peut spéculer sur le fait que le cocontractant exécutera ou non son obligation. Plus fondamentalement, des peines privées sont inadmissibles dans un

rechtsstaat niet worden geduld. De spreker merkt in dat verband op dat dwangsommen enkel door een rechter kunnen worden opgelegd.

De vrees bestaat bovendien dat als de dwangfunctie van het strafbeding in de wet zou worden ingeschreven, dat tot gevolg zou hebben dat de strafbedingen worden verhoogd.

*De vertegenwoordiger van de minister* wijst erop dat het comminatoir karakter van het strafbeding reeds neergelegd is in het huidige artikel 1226.

Het is overigens inherent aan een schadebeding in die zin dat de schuldenaar vooraf weet wat hij in geval van niet-nakoming verschuldigd zal zijn en daarmee derhalve ook rekening zal houden.

Hij is het wel met de vorige spreker eens dat een systeem van private straffen niet moet worden aangemoedigd.

*De voorzitter* vestigt er de aandacht op dat het strafbeding in artikel 28 van de wet van 17 juli 1997 betreffende het gerechtelijk akkoord is bepaald als een beding dat ertoe strekt op forfaitaire wijze de potentiële schade te dekken geleden door het niet nakomen van de hoofdverbintenis. Uit legistiek oogpunt verdient het aanbeveling beide definities op elkaar af te stemmen.

*De heer Landuyt* wijst erop dat de draagwijdte van de aangehaalde definitie dezelfde is als die welke hij voorstelt.

\*  
\* \*

Amendement nr. 2 van de heer Landuyt, en bijgevolg artikel 3, worden eenparig aangenomen.

Art. 4

*De heer Landuyt* dient een amendement nr. 3 in (Stuk nr. 1373/2) dat voortvloeit uit amendement nr. 2 op artikel 3.

*De heer Willems* dient een amendement nr. 4 in (Stuk nr. 1373/2) tot weglating in § 2 van de woorden «ongeacht of deze verbintenis de betaling van een geldsom betreft of niet». Dit amendement werd aangekondigd tijdens de algemene bespreking.

*De heren Landuyt, Lano en Willems* dienen een amendement nr. 6 en een amendement nr. 8 in (Stuk nr. 1373/2), waarin de inhoud van amendement nr. 6 mee is opgenomen. Deze amendementen vloeien voort uit de wijzigingen die in de vorige artikelen werden aangebracht.

État de droit. L'intervenant fait observer, à cet égard, que les astreintes ne peuvent être infligées que par un juge.

On peut craindre en outre que l'inscription, dans la loi, de la fonction coercitive des clauses pénales n'ait pour effet que l'on augmente leur portée.

*Le représentant du ministre* souligne que le caractère comminatoire de la clause pénale est déjà inscrit dans l'actuel article 1226.

Ce caractère comminatoire est d'ailleurs inhérent à la clause pénale, en ce sens qu'un débiteur sait d'avance ce dont il sera redevable s'il ne respecte pas son engagement et qu'il en tiendra dès lors compte.

A l'instar de l'intervenant précédent, il convient toutefois qu'il ne faut pas d'encourager un système de peine privée.

*Le président* souligne que l'article 28 de la loi du 17 juillet 1997 relative au concordat judiciaire définit la clause pénale comme une clause visant à couvrir de façon forfaitaire les dommages potentiels subis par suite du non-respect de l'engagement principal. D'un point de vue légistique, il paraît opportun d'aligner les deux définitions.

*M. Landuyt* fait observer que la définition à laquelle il est fait allusion et celle qu'il propose ont une portée identique.

\*  
\* \*

L'amendement n° 2 de M. Landuyt et portant l'article 3 sont adoptés à l'unanimité.

Art. 4

*M. Landuyt* présente un amendement (n° 3, Doc. n° 1373/2) qui découle de l'amendement n° 2 à l'article 3.

*M. Willems* présente un amendement (n° 4, Doc. n° 1373/2) visant à supprimer, au § 2, les mots «que cette obligation concerne ou non le paiement d'une somme d'argent». Cet amendement avait été annoncé au cours de la discussion générale.

*MM. Landuyt, Lano et Willems* présentent un amendement (n° 6) et un amendement (n° 8, Doc. n° 1373/2), qui englobe l'amendement n° 6. Ces amendements découlent des modifications apportées aux articles précédents.

\*

\*  
\*    \*

De amendementen nrs. 3 en 6 worden ingetrokken. Amendement nr. 8 en artikel 4, zoals gewijzigd, worden eenparig aangenomen.

#### Art. 5

*De heer Landuyt* vraagt of de weglating van artikel 1152 van het Burgerlijk Wetboek geen ongewenste gevolgen kan hebben. De weglating mag alleszins niet zo worden begrepen dat van het strafbeding altijd kan worden afgeweken.

*De vertegenwoordiger van de minister* is van oordeel dat dit artikel moet worden weggelaten, aangezien het strijdig is met de matigingsbevoegdheid die in andere bepalingen aan de rechter wordt toegekend. In artikel 1226 werd bovendien een nieuwe definitie van het strafbeding gegeven.

\*  
\*    \*

Artikel 5 wordt eenparig aangenomen.

### IV. TWEEDE LEZING (ARTIKEL 72 VAN HET REGLEMENT)

De in eerste lezing aangenomen tekst wordt ter vergadering van 30 juni 1998 voor een tweede lezing voorgelegd.

De commissie bevestigt de stemmingen die in eerste lezing werden uitgebracht.

*De heer Willems* dient verder een nieuw amendement nr. 9 in (Stuk nr. 1373/3) op artikel 2 teneinde *in fine* van de voorgestelde tekst te bepalen dat ieder beding dat strijdig is met de bepalingen van het laatste lid voor niet-geschreven wordt gehouden, zoals ook bepaald is in § 2 van het bij artikel 4 voorgestelde artikel 1231. Van de matigingsbevoegdheid van de rechter mag immers conventioneel niet worden afgeweken.

*De vertegenwoordiger van de minister* stemt in met dit amendement. Er mag evenwel geen twijfel over bestaan dat enkel het nieuwe aan artikel 1153 toegevoegde lid van dwingend recht is.

\*  
\*    \*

\*    \*

Les amendements n°s 3 et 6 sont retirés. L'amendement n° 8 et l'article 4, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

#### Art. 5

*M. Landuyt* demande si l'abrogation de l'article 1152 du Code civil ne peut avoir des effets pervers. On ne peut en tout cas déduire de cette abrogation qu'il est toujours possible de déroger à la clause pénale.

*Le représentant du ministre* estime que cet article doit être supprimé, étant donné qu'il va à l'encontre du pouvoir de modération accordé au juge dans d'autres dispositions. En outre, une nouvelle définition de la clause pénale a été inscrite dans l'article 1226.

\*  
\*    \*

L'article 5 est adopté à l'unanimité.

### IV. DEUXIÈME LECTURE (ARTICLE 72 DU RÈGLEMENT)

Le texte adopté en première lecture est présenté à la réunion du 30 juin 1998 en vue d'une deuxième lecture.

La commission confirme les votes émis en première lecture.

*M. Willems* présente en outre un nouvel amendement (n° 9 - Doc. n° 1373/3) à l'article 2 en vue de prévoir, à la fin du texte proposé, que toute clause contraire aux dispositions du dernier alinéa est tenue pour non écrite, par analogie avec ce qui est prévu à l'article 1231, § 3, proposé à l'article 4. Il ne peut en effet être dérogé conventionnellement au pouvoir de modération du juge.

*Le représentant du ministre* marque son accord sur cet amendement. Il ne peut cependant exister aucun doute quant au fait que seul le nouvel alinéa complétant l'article 1153 revêt un caractère impératif.

\*  
\*    \*

Amendement nr. 9 en artikel 2, zoals gewijzigd, worden eenparig aangenomen.

Het wetsvoorstel, zoals gewijzigd, wordt eenparig aangenomen.

*De rapporteur,*

P. LANO

*De voorzitter,*

M. VAN DEN ABEELLEN

L'amendement n° 9 et l'article 2, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

La proposition de loi, telle qu'elle a été modifiée, est adoptée à l'unanimité.

*Le rapporteur,*

P. LANO

*Le président,*

M. VAN DEN ABEELLEN